

HAYVAN (KURBAN) KESİMİ

Yapılan gözlemlerde “nahr” yoluyla kesimde kan daha hızlı boşaldığı için hayvanlar 15 saniye içinde bilincini kaybediyorken “zebh” yoluyla kesimde yavaş kan boşalımı sebebiyle hayvanın 1,5 dakikadan 8 dakikaya kadar bilincinin açık olduğu saptanmıştır.

Fıkıh kitaplarında hayvan kesimini ifade etmek için genelde “**tezkiye**” (التذكية) ve “**zekât**” (الذكاة) kavramları kullanılır. **Tezkiye** sözlükte; ‘bir şeyi tamamlamak’, ‘hızlı bir şekilde kavramak’ gibi anlamlara gelen z-k-v kökünden türemiş tef’îl bâbindan mastardır.

Bir fıkıh terimi olarak ise tezkiye; ‘belli bir yöntemle hayata son vermek’ ve ‘hayvanı dinî usullere uygun olarak boğazlamak’ demektir. Bu manada “**zekât**”, tezkiye ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

“**Şer’î kesim**” olarak adlandırılan tezkiye, **hakîkî (ihtiyârî) ve hükmi (ızdırârî)** olmak üzere ikiye ayrılır:

1. Hakîkî Tezkiye

Türkçeye “gerçek kesim” olarak tercüme edilebilecek olan hakîkî tezkiye, eti helal olan hayvanların **normal yollarla** kesilmesidir. Bu da “zebh” ve “nahr” olmak üzere iki çeşittir:

A. Zebh (الذبح)

Zebh; ‘hayvanların boğazını yarmak, boğazlamak’, ‘boğazı çene altından yani boyunla baş arası bitişen kısımdan (boğaz çukurundan) kesmek’ manalarına gelir.

1 Hayvan kesimini ifade eden zekât (الذكاة) ile İslam’ın beş esasından biri kabul edilen ve Kur’an’da belirtilen sınıflara sarf edilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade eden zekât (الزكاة) kavramı aynı değildir. Her ne kadar Türkçe yazılışları aynı olsa da Arapçada birincisi peltek olan zâl (ز) harfi ile, ikincisi keskin olan zây (ز) harfi ile yazılır.

Hayvanın boğazına bıçak vurup damarlarını kesme işine “zebh”, kesilmiş veya kesilmek için hazırlanmış hayvana da “zebiha (الذبيحة)”, “mezbûh (المذبوح)” veya “zibh (الذبح)” denir.

B. Nahr (النحر)

Nahr, sözlükte isim olarak ‘sadr (göğüs)’ ve ‘kolye veya gerdanlığın takıldığı yer (boyun çukuru)’ demektir. Mastar olarak ise ‘birinin göğsüne vurmak’, ‘gerdanlığın takıldığı yeri yarmak’, “devenin göğsünün üstünden yani boynunun gövdesine bitiştiği yerden boğazı açığa çıkacak şekilde bıçak vurup kesmek’ manalarına gelir.

Fıkıhta ‘bir hayvanı boğazı ile göğsünün üst kısmının birleştiği yerden kesmek’ anlamında kullanılır.

Nebîmiz Muhammed Aleyhisselâmın develeri nahr, diğer hayvanları zebh ederek kesmesinden yola çıkan Sünnî ve Zeydî fakihlerin çoğunluğu; develerin nahr, diğer kesim hayvanlarının zebh yoluyla kesilmesini **sünnet** veya **müstehap** kabul etmişler; fakat bunun aksinin de **caiz** olduğunu belirtmişlerdir. Alimlerden kimisi develerin zebh, diğer hayvanların nahr ile kesilmesinin kerâhetle birlikte caiz olacağını söylerken kimileri ise konu hakkında herhangi bir yasaklama bulunmadığı için bunun kerâhetsiz bir şekilde caiz olacağını söylemişlerdir.

Zâhirîlerden İbn Hazm; Resûlullâh’ın, kesim işlemi için

zebh ve nahr kelimesinin her ikisini de kullandığını ve onun, develeri nahr, küçükbaşları zebh yoluyla kesmesinin aksinin caiz olmayacağı manasına gelmediğini öne sürmüştür. O: “Bazı hayvanlar için bu iki kesim şeklinden herhangi birinin mekruh olması veya caiz olmaması gibi bir durum söz konusu olsaydı Resûlul-lâh mutlaka bunu beyan ederdi” diyerek hayvanların hem zebh hem nahr yoluyla kesilebileceğini, hüküm açısından ikisinin de eşit olduğunu söylemiştir.²

2. Hükmi Tezkiye

Hükmi tezkiye, normal yollarla kesilmesi zor veya hiç mümkün olmayan hayvanların keskin ve kan akıtıcı bir aletle vurularak ele geçirilmesidir. Bu yolla ele geçirilen hayvanlar hükmen tezkiye edilmiş kabul edilir. Hayvanları bu şekilde ele geçirmeye **akr** denir:

Akr (العقر)

Akr kelimesi sözlükte mastar olarak ‘yaralamak’, ‘deve veya atın ayaklarına kılıçla (bıçakla) vurup onları yaralamak’, ‘av hayvanını vurmak’ manalarına gelir.

Fukaha da sözlük anlamından yola çıkarak akr’ı ‘yakalanması mümkün olmayan hayvanları bedenlerinin

herhangi bir yerinden öldürücü bir vuruşla ele geçirmek’ manasında kullanmışlardır.

Bir kişi, av hayvanı gibi eti yenen bir hayvanı yakalayamazsa ele geçirmek için onu vurması caiz olur. Buna sahibinden kaçıp yakalanamayan veya kuyu gibi ulaşılmaması imkânsız bir yere düşen boğa, deve, keçi gibi evcil hayvanlar da dâhildir. Bunlar kesici, delici bir aletle veya ateşli bir silahla yaralanıp öldürülebilirler. Nitekim Nebîmizin bulunduğu bir ortamda kaçan bir deve, orada bulunanlardan biri tarafından okla vurulmuş, O da: “*Bu develerden, vahşi hayvanlar gibi kaçıp gidenler olabilir. Eğer zor durumda kalırsanız siz de böyle yapın.*”³ diyerek bu işlemi onaylamıştır. Bu şekilde vurulan hayvanın yanına varıldığında hayvan hâlâ canlı ise normal yolla yani boğazından kesilmesi gerekir. Hayvan canlı olduğu halde kesilmez ve aldığı yaranın etkisiyle ölürse etini yemek caiz olmaz.

KISACA: Hayvanı çenesinin altından yani boyunla baş arası bitişen kısımdan (boğaz çukurundan) kesmeye “zebh”, göğsünün üstünden yani boynunun gövdesine bitiştiği yerden bıçak vurup kesmeye “nahr” denilir. “Akr” ise normal yollarla kesilmesi mümkün olmayan hayvanları, bedenlerinin herhangi bir yerinden öldürücü bir vuruşla ele geçirmek demektir.

² İbn Hazm, el-Muhallâ, c: 6, s. 131-133. Birkaç kesim merkezinde yapılan gözlemlerde nahr yoluyla kesimde kan daha hızlı boşaldığı için hayvanlar 15 saniye içinde bilincini kaybediyorken zebh yoluyla kesimde yavaş kan boşalımı sebebiyle hayvanın 1,5 dakikadan 8 dakikaya kadar bilincinin açık olduğu saptanmıştır. (Bu bilgi Hayvan Refahı Müfettişi Sn. Asalet Sancakdaroğlu’ndan nakledilmiştir.)

³ Buhârî, Cihâd, 191, Zebâih, 15; Müslim, Edâhi, 20, 22. Bu rivayetten yola çıkan meşhur Hanefî âlimi İmam Muhammed, gerek şehir merkezinde gerekse de açık alanda kaçan büyükbaş hayvanların vurularak ele geçirilebileceğini, çünkü bunların kendilerini koruyabilecek ve kolay kolay ele geçmeyecek yapıda olduklarını; ama şehir merkezinde kaçan küçükbaş hayvanların vurulmasının caiz olmadığını, çünkü bunların kendilerini koruyamayacak ve kolayca yakalanabilecek derecede zayıf hayvanlar olduklarını söylemiştir. Bkz: Kâsânî, Bedâiu’s-Sanâi’, c: 6, s. 210.

Kesim Nereden ve Nasıl Yapılır?

Sahabeden Ebû Hureyre'nin naklettiği "zayıf" bir hadiste Nebîmizin, Büdeyl b. Verkâ vasıtasıyla hayvanların ancak gerdanından/göğsünün üzerinden ve/veya boğaz kısmının herhangi bir yerinden kesilebileceğini bildirdiği rivayet edilmiştir.⁴ Bunun yanı sıra O'nun: "Kesim, göğüs ile iki çene (kemiklerinin) arasından olur."⁵ dediği de gelen rivayetler arasındadır. Fakat Hanefi muhaddislerden Zeylaî, bu rivayetin bu lafızlarla "garîb" ve bir önceki Ebû Hureyre rivayeti ile birlikte her ikisinin "zayıf" olduğunu belirtmiştir.⁶

Bu rivayetlerden, Nebîmizin kesim işleminin nasıl olacağına ve hayvanın hangi damarlarının mutlaka kesilmesi gerektiğine dair **sahih** ve **bağlayıcı** bir emri bulunmadığı anlaşılmaktadır. Fıkıh kitaplarında konuyla ilgili olarak yer alan açıklamaların daha çok sahabe ve tâbiûna ait olduğu anlaşılmaktadır. Mesela sahabeden Abdullah b. Mes'ûd, Enes b. Mâlik ve İbn Abbâs, tâbiûndan Alkame, Hasan-ı Basrî, Zührî, Atâ ve Şa'bî tezkiye konusunda özellikle hayvanın boynunda bulunan damarların (ki bunlara **evdâc** denilir) kesilmesine vurgu yapmış ve bunun yeterli olacağını söylemişlerdir. Fakihler de muhtemelen bu açıklamaları esas almış ve her biri, kesilmesi gereken damarlar konusunda farklı fikirler ileri sürmüşlerdir.

4 Dârekutnî, Sünen, c: 4, s. 283. Bu rivayetin senedinde bulunan Saïd b. Sellâm yalancılık, hadis uydurmak ve bâtil hadisler rivayet etmekle itham olunmuş zayıf ve metrûk bir ravidir.

5 Zeylaî, Nasbu'r-Râye, c: 4, s.185.

6 Zeylaî, Nasbu'r-Râye, c: 4, s.185.

Fıkıh kitaplarında ister zebh ister nahr edilsin tezkiye esnasında hayvanın kesilmesi gerekli görülen organları (**evdâc**);

a) nefes borusu (el-hulkûm),

b) yemek borusu (el-merî'),

c) bu ikisinin sağ ve sol yanlarında bulunan şah damarları (el-vedecân) olarak bilinen iki can damarı/atardamarlar olarak sıralanmıştır.

Hayvanı kesen kişinin bu dört organın tamamını kesmesi halinde kesimin en güzel surette gerçekleştiği konusunda fukaha hemfikirdir. Fakat bunlardan birinin veya birkaçının kesilmemesi halinde ne olacağı ihtilaflıdır. Şöyle ki:

Ebû Hanîfe, kesimin geçerli olabilmesi için dört organdan hangisi olursa olsun en az üçünün, İmam Mâlik ise nefes borusu ile can damarlarının mutlaka kesilmesini şart koşmuştur.

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise hayvanın tezkiye edilmiş olabilmesi için yemek ve nefes borularının kesilmesi yeterli olup ayrıca can damarlarının kesilmesine lüzum yoktur.

Zâhirî mezhebinden İbn Hazm, mezheplerin hangi damarların kesilmesi gerektiğine dair birbirlerinden farklı görüşlerine yer vermiş ve hakkında ihtilafa düşülen konularda Allah'a ve Resûlüne başvurulmasını emreden ayetten (Nisâ, 4/59) hareketle esas dayanağın Kur'an ve Sünnet olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Tezkiye ile ilgili olarak Allah Teâlâ'nın sadece: "**(Yetişip) kestikleriniz müstesna** (إِلَّا مَا ذُكِّيْتُمْ)"⁷ ayetinin bulunduğunu, buradaki tezkiyenin hayvanın boğazını yarmak/kesmekten ibaret olduğunu, Resûlullâh'ın da zebh veya nahr'dan hangisi mümkünse hayvanın o şekilde kesilmesini emrettiğini ve dolayısıyla bu konuda O'nun çizdiği sınırın aşılması gerektiğini söylemiştir.⁸ O, Nebimizden rivayet edilen sahih hadislerde hayvanın kanının akıtılmasının istendiğini, bunun dışında "**Hayvan mutlaka şu şekilde kesilmeli**" veya "**Şu**

7 Mâide 5/3.

8 İbn Hazm, el-Muhallâ, c: 6, s. 127.

damarlar mutlaka kesilmeli” şeklinde bir açıklama gelmediğini, Allah’ın da Resûlünün de -hâşâ- bunu unutmamış olamayacaklarını belirtmiştir! Sahabe ve tâbiünün ileri gelenlerinden birçoğunun, hayvanın kafasının bir şekilde kesilmiş olmasını tezkiye için yeterli gördüklerini rivayetlerle destekleyen İbn Hazm: “İster zebh olsun ister nahr, üzerine besmele çekilip (başı kesilerek) kanı akıtılan hayvan, şer’î olarak kesilmiş sayılır ve bu sayede yenilmesi de helal olur.”⁹ demiştir.

Mâlikî fukahâsından Ebû Bekir İbnü’l-Arabî de; Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin görüşlerini aktardktan sonra: “Bu konuda bize de onlara da delil olabilecek hiçbir şey yoktur; farklı görüşler tamamen yorumdayanmaktadır!” demiş, herkesçe kabul edilen en açık gerçeğin hayvanın kanının akıtılması olduğunu ve Nebîmizin de özellikle bunu vurguladığını belirtmiştir.¹⁰

Kurbanlar Nasıl Kesilmeli?

Hayvan kesimi ile ilgili olarak İbn Hazm ve İbnü’l-Arabî’nin yorumlarına katılmakla birlikte Allah Teâlâ’nın Resûlullah’a hitaben: “**Rabbin için namaz kıl ve kurbanını NAHR et** (فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحِرْ)” buyurmuş olmasından yola çıkarak en azından kurban bayramında kesilecek kurbanların **nahr** edilmesinin istenildiğini düşünürüz. Bu ayetin yanı sıra yine kurbanlarla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle de buyurmuştur:

Bedence gelişmiş kurbanlık hayvanları sizin için Allah’a kulluğun simgelerinden yaptık. Onlarda sizin için hayır vardır. Sıra sıra dururlarken üzerlerine Allah’ın adını anın. Yanları yere yapıştığı zaman onlardan hem siz yiyin hem halinden memnun olana hem de isteyene yediniz. Onları bu şekilde sizin hizmetinize verdik ki şükredesiniz. (Hac 22/36)

Ayette yer alan “Sıra sıra dururlarken üzerlerine Allah’ın adını anın” emri, kurbanların topluca kesilebileceği bir kesim yerinin olmasını işaret ettiği gibi, “kurbanlık hayvanların yere yatırılmadan kesilmesini de gerektirir. Boğazı ile göğüs kafesinin birleştiği yere

keskin bir bıçak saplanırsa damarlar kesilir ve hayvan, kesildiğini hiç anlamadan baygın bir şekilde yere düşer. Buna “nahr” denir. Bu yöntemle deve, yatırılmadan bir-iki saniye içinde kesilir. Bu kesim şeklinin deveye has olduğu zannedilir; ama ayette, bütün kurbanlıkların böyle kesilmesi istenmektedir.”¹¹

Durum böyle olmakla birlikte Nebîmizin genelde küçükbaş hayvanları yatırarak,¹² deve gibi büyükbaş hayvanları da ayakta¹³ kesmesinden anlaşıldığına göre ayetteki emir, farziyet ifade etmemektedir. Nitekim mezhepler de develerin bu şekilde ayakta kesilmesini **sünnet/müstehab** kabul etmişlerdir.

Kurban kesiminde durum böyle olmakla beraber diğer zamanlardaki hayvan kesimi hakkında biz de İbn Hazm ve İbnü’l-Arabî’nin görüşlerini benimsiyoruz.

Sonuç

Hayvanlar için en az acı veren kesim yönteminin ne olduğunu araştırıp bulmak, özellikle de **nahr** ve **ayakta kesim** metodu hakkında çalışmalar yapmak ve bu alanda tüm dünyaya örnek olmak Müslümanlar olarak öncelikle bizim vazifemizdir. Zira bize her ne yaparsak onu en güzel şekilde yapmamız emredilmiştir. Buna hayvan kesimi de dahildir. Nebîmizden nakledilen şu hadis, yol haritamızın nasıl olması gerektiği noktasında oldukça önemlidir:

11 Abdulaziz Bayındır, “Kurban”, Erişim: <http://www.suleymaniyevakfi.org/kose-yazilari/kurban.html>

12 Buhârî, Edâhî, 9, 13, 14; Müslim, Edâhî, 17 (1966)-19 (1967).

13 Buhârî, Hac, 27, 117, 119; Ebû Dâvûd, Menâsik, 24.

9 İbn Hazm, el-Muhallâ, c: 6, s. 128-131.

10 İbnü’l-Arabî, Ahkâmü’l-Kur’ân, c. 2, s. 542.

Araştırma

Dr. YAHYA ŞENOL

“Allah Teâlâ her şeyde iyilik ve güzelliği (ihsânı) emretmiştir. Öyleyse öldürülmeyi hak etmiş birini öldüreceğiniz zaman, öldürmeyi bile güzel yapın. Hayvan kesecek olursanız kesimi iyi yapın. Bıçağınızı bileyin ve hayvana zahmet vermeyin, rahat ettirin.”¹⁴

Görüldüğü gibi bu hadiste kesim işleminin usulüne uygun bir şekilde yerine getirilmesi ve hayvanın olabildiğince rahat ettirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buradan yola çıkan fakihler, hayvan kesiminde mümkün merteye dikkat edilmesi gerekenleri şu şekilde sıralamışlardır:

Hayvanı kesim yerine sürükleyerek götürmemek, şiddetli bir şekilde yere yıkmamak, kesim aletini/bıçağı

iyice bilemek, kesimi çabuk yapmak; fakat bir anda hayvanın omuriliğini kesmemek, canı çıkıncaya kadar bekleyip kafasını koparmamak ve derisini yüzmeye çalışmamak, bir hayvanı diğerinin gözü önünde kesmemek.

Dikkat edilirse bu tavsiyelerde, hayvana en az acı verme ve damarlarındaki kanın mümkün olduğunca çıkıp akmasını sağlama hedefi gözetilmiş olduğu için bu hedefi daha iyi gerçekleştirecek yöntemler bulunduğu takdirde onların da uygulanabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁵

14 Buhârî, Zebâih, 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, Edâhî, 20 (1968); Ebû Davûd, Edâhî, 14-15.

15 Bu yazı hazırlanırken Kur'an ve Sünnet Işığında Helal Gıda (Yahya Şenol, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2. Bs., İstanbul, 2015) isimli eserimizden istifade edilmiştir. Yararlanılan kaynaklar ve daha geniş bilgi için o esere müracaat edilebilir.

Türkiye'nin en çok ziyaret edilen fetva sitesi
Yeni Yüzüyle Sizlerle

